

Fonètica de la llengua valenciana. Característiques que la individualitzen

Per Josep Maria Guinot i Galan

Si per Fonètica entenem la part de la Gramàtica que estudia la naturalesa i evolució dels sons d'una llengua considerats en sí mateixos i en relació amb altres fenòmens lingüístics, no anem a reproduir aquí l'estudi de la llengua valenciana des del punt de vista de la Fonètica. En un recent llibre titulat FONÈTICA DE LA LLENGUA VALENCIANA, hem fet eixe estudi dels orígens i evolució de la llengua valenciana des del llatí vulgar fins al present (Fonètica històrica o diacrònica) i son estat actual (Fonètica descriptiva o sincrònica). En tots els moments apareixen comparacions amb el castellà i el català i altres llengües afins, apuntant analogies i discrepàncies, en la seva evolució d'un mateix tronc comú: el llatí vulgar.

Lo lògic, tractant-se d'un Congrés de Llengua Valenciana, és aportar al mateix el fruit d'aquelles investigacions, en uns pocs folis, que es puguin llegir sense fatigar als oyents, i en els que se continguin les conclusions més substancials, remetent a l'obra esmentada als que vullguen tindre una explicació més detallada del problema. Això, puix, és lo que anem a fer.

1. LA FONÈTICA NORMATIVA

En tots els països sol haver diferències de pronunciació d'uns pobles amb altres, formant dialectes i localismes. També dins del Regne de València existixen eixes modalitats, les quals no afecten a l'unitat de la llengua Valenciana, ja que no impedeixen que els usuaris de les diferents pronunciacions s'entenguin perfectament entre ells i conserven la consciència de parlar la mateixa llengua. En el Regne de València les modalitats més importants són tres: la del Nord en la província de Castelló que pren algunes formes fonètiques del parlar tortosí; la del centre de la regió, València i l'Horta de València, que practica la pronunciació coneguda per "Apichat"; i la dels restants pobles de les províncies de Castelló, València i Alacant que, per la seua extensió geogràfica direm la pronunciació general o comuna.

Els que firmaren les anomenades "Normes de Castelló" de l'any 1932, tingueren el desacert d'adoptar per a les consonants palatals una pronunciació que no correspon a la que deu prevaler segons l'opinió més generalitzada. En la base 13 de dites "normes" se propugna la pronunciació de la CH en lloc de la GE tal com se fa en l'apichat (s'ha de dir meche en lloc de mege), i també la pronunciació catalana de la XE en lloc de la CHE darrere de consonant (s'ha de pronunciar punxa, conxa, en lloc de puncha i concha).

En la meua modesta opinió, una de les conclusions que deuria acordar este Congrés de Llengua Valenciana és deixar ben clar que la fonètica valenciana que es normalitza és precisament la generalitzada o comuna, deixant per a l'ús privat la pronunciació de "l'apichat" i d'algunes formes catalanes del Nord de la província de Castelló. I això per les raons següents:

1ª. Per ser esta pronunciació la més generalitzada geogràficament.

2ª. Per ser esta pronunciació la més pura. Sempre la pura es conserva en els pobles més apartats de la Capital i de parlars acostats.

3ª. Per ser esta la fonetica mes rica, perque: a) mante la distincio entre la B i la V (bull i vullc), b) establix distincio entre les consonants palatals africades sorda i sonora, entre la CH i la GE: gemecar i charol.

4ª. Per ser la pronunciacio, al parer, mes tradicional, puix comença en els classics i encara està viva; no constituïx un arcaisme.

No se si faltava advertir que quan parlem de fonetica valenciana nos referim a esta mes generalisada, i quan ho fem de fonetica catalana, a la de Barcelona que es la normalisada i oficial.

2. EL SISTEMA DE SONS

Hi ha que advertir des del principi que dos llengües no son iguals o diferents perque tinguen o no el mateix catalec de sons o de lletres. Dos llengües distintes poden utilitzar el mateix abecedari o els mateixos sons. Lo interessant es l'evolucio dels sons dins de la cadena parlada, puix que diversos pobles de parla neollatina poden tindre els mateixos sons i aplicar-los distintament en la remodelacio de les paraules, que van canviant insensiblement a lo llarc de l' historia. Per lo que parlar de sistemes de sons no conduïx a res. Lo interessant es l'evolucio fonetica: Per que, per eixemple, el llatí 'populus' ha donat en italià 'populo', en castellà 'pueblo', en valencià 'poble' i en català 'pop.pla'.

3. IMPORTANCIA DE LA PRONUNCIACIO

S'ha intentat negar la personalitat de la llengua valenciana dient que es un dialecte del català, del que en el nivell fonologic no es diferencia mes que en detalls de pronunciacio. No obstant això, la pronunciacio es la que fa diferents les llengües, per lo que dir que català i valencià se diferencien en la pronunciacio es admetre la seua radical diferencia, i eixes diferencies existixen realment i son de tal importancia que formen veraders sistemes fonetics, com es vorà a lo llarc d' esta dissertacio.

En confirmacio de lo que estem dient, aportem el testimoni, poc sospitos, d' un ilustre escritor català, premi de les lletres catalanes, En Josep Pla, qui, en un treball titulat "Direccio Lisboa" que s' encontra en el volum 20 de les seues obres completes (pagina 22), diu textualment: "Els llingüístics tenen raó: tots els dialectes neollatins situats des del Loira fins l' Algarve i els ultims caps de Sicília, tenen la mateixa construccio. El que els diferencia es la fonètica. Es la fonètica la que crea, en llenguatges que tenen la mateixa arrel, en aquest cas el llatí, la inintel·ligibilitat, inintel·ligibilitat que en definitiva és total".

Despres d' exposar succintament estes diferencies, es quan serà el moment de dir si efectivament eixes diferencies fonetiques son o no son importants, i si es tracta d' una o de dos llengües distintes.

CARACTERISTIQUES DE LA FONETICA VALENCIANA

No es possible, llogicament, al parlar del sistema fonologic valencià, prescindir de la comparacio ab el sistema castellà i el català, respectivament. Precisament un sistema se confirma en tal comparacio. Les diferencies son les que posen de manifest les peculiaritats d' una llengua, i no les coincidencies que puguen haver entre ella i les altres. Vejam estes caracteristiques des del punt de vista de les vocals i de les consonants.

1. VOCALISME

El valencià difereix del castellà per la possessió de vocals obertes, que no té la llengua castellana. Difereix del portuguès per no tindre vocals nasals. Finalment, té un sistema vocalic diferent del català per les raons següents:

El valencià té set vocals: A, E, I, O, U, tancades, i E, O, obertes.

El català, en conte de set, té huit vocals: les set valencianes més una vocal neutra que es representa fonèticament per una E amb un redolinet en la part inferior. Això en quant al sistema o català de sons vocalics.

Pero, a més, sobre totes les paraules, en la majoria procedents del llatí, té un procediment fonètic que afecta a l'ús de dites vocals i consisteix en convertir les O atones en U, tant al principi com en mig i al final de la paraula. I un altre procediment que porta una perturbació constant a la fonètica catalana, al pronunciar amb una E neutra les A i E atones tant al principi com al mig o al final de paraula. Resultat d'això sistema, tan distint del valencià, és que en síl·laba atona, mentre el valencià té les cinc vocals esmentades, el català no en té més que tres: I, U, E neutra. Aquesta és la principal diferència entre el català i el valencià suficient per a afirmar que el sistema fonètic valencià i català són diferents. Clar que el català ampra una ortografia arcaica i etimologista que dissimula este fenomen tan constant en el parlar i tan diferent de l'escrit, però que s'evidencia palesament en una escriptura fonètica.

Els filòlegs patrioters catalans no mencionen mai el fet anterior, assustats per la seua importància i evidència, i quan volen fer del valencià un dialecte del català, en arribar a este punt només mencionen dos fets; la terminació de la primera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs, que en valencià en la primera conjugació és en -E i en català en -O (valencià cante, català canto), i el distint tracte que en català i en valencià es dona a l'evolució de la E llarga o de la I breu llatines que en valencià és E tancada i en català E oberta.

Exemples:

Llatí: plenus siccus seta invidia apicula

Valencià: plé séc séda envéja abélla

Català: plè sèc sèda enbèja abèlla

Eixa mateixa E oberta usa el català en els diminutius en -ET, igualment tancada en valencià i oberta en català: valencià pastorét, català pesturèt.

I estan els canvis morfo-fonètics que tant afecten a les vocals, que són innumerables, dels que no faig menció per si diuen que no són rellevants, ja que només afecten al tancament o apertura de vocals.

EVOLUCIO DE LA POSTONICA INTERNA

A) a postonica interna > e

orgue < organu (organic...)

arfe < orphanu (orfantat...)

rave < raphatlu

anet < anate

esparrec < asparagu

talem < talamun
canem < cannabu (cannabacies...)
canter < cantharus (canterera...)
balsem < balsamu (Passi Cobles: balsem...)

B) Casos problematics

archipelac / archipelec (archipelec)
cartilac / cartilec < cartilago
esofac / esofec (esofag)
estomac / estomec < stomachus
hipopotam / hipopotem < hippopotamus
naufac / naufreq < naufragus
timpà (no dona fonética) < tympanum

Cal tindre en conte que en els derivats pot canviar la vocal, com per exemple:

cartilac / cartilec: cartilaginos
esofac / esofec: esofagic

C) O postonica (-logos) > e

teolec < theologus (teologa, teologia...)
filolec < philologus (filologa, filologia...)
Antigament n'hi ha documentacio de: teoloc...

D) Nucle / Nucli

nucle, nucli < nucleus (nuclear, nucleic...)
¿Hauria de ser nucleu?
Oli < oleum (olios, oleaginos...)

TIMBRE DE LA (O) EN DIVERSES TERMINACIONS

A) o + bilabial (m, p, b) no agrupada

-oman: erotoman, megaloman, grafoman...
-oma: aroma, diploma, estoma, fibroma, hematoma, leucoma, sarcoma...
-ometro: barometro, kilometro, fotometro...
-apodo: artropodo, cefalopodo, rizopodo, macropodo...
pero tenim: modo, robo (Fullana), trobo, no la du.

B) o + una atra consonant, lliure o agrupada

-ocul: monocul, binocul...
-ocop: apocop..
-ocrata: aristocrata, democrata...
-ocre: medíocre, ocre...
-ocron: eterocron, isocron...
-odrom: aerodrom, hipodrom...
-ofa: carchofa, estrofa, garrofa...
-ofac: antropofac, esofac...

C) atres casos

-obi; microbi...
-obia: fobia...

- oble: moble, noble...
- obra: obra, pobra...
- obre: sobre, canelobre...

Observem que la (o) seguida de bilabial, que no duga darrere una (i) sol ser tancada; si li seguix una (i), oberta, i quan es troba agrupada o davant d'una altra consonant el timbre sol ser obert.

2. CONSONANTISME

Al tractar del consonantisme valencià no exposare les diferències que existixen entre valencià i castellà, perquè són de tots conegudes: el castellà té sons que no estan en el sistema valencià, com els de la Z i la J; i, per altra part, el valencià posseïx sons que actualment no té ja el castellà com la S sonora, les alveolars africades sorda i sonora (S, Z), les palatals fricatives sorda i sonora (S, Z), la palatal africada sonora (G) i la labiodental fricativa sonora (V) distinta de la B.

Però sí que nos detindrem en les diferències que hi ha entre el consonantisme valencià i el català, perquè, si bé u a u pareixen no tindre importància, reunides en conjunt manifesten clarament l'existència de dos sistemes consonàntics diferents.

Les diferències entre el consonantisme valencià i el català afecten al modo d'articulació, a l'introducció de nous sons en paraules de la mateixa etimologia, a la geminació de consonants, a la conservació de grups arcaïcs, etimològics o no, i a la pèrdua o conservació de diferents sons. Per totes eixes diferències, el poble valencià sap reconèixer en l'acte quan, el que parla, ho fa en català; una llengua pareguda, que les persones més cultes entenen, però a la que consideren "pareguda, però diferent".

A) Diferències d'articulació.

1) La palatal sorda africada C en principi de paraula o de síl·laba en valencià es africada; en català passa a ser fricativa (S). Exemples:

Valencià: Charrar, puncha, chocar, (fon.: carar, punca, còkar).

Català: (fon.; serà, punse, suká).

2) La palatal sorda S, en valencià es pronuncia ab una l davant; el català la omiteix. Exemples:

Valencià: caixa, baix, aixina, (fon.: kaisa, bais, aisina).

Català: (fon.: kase, bas, esine).

3) En català s'estableix diferència entre les palatals fricativa i africada: pluja, platja, panxa, metxa. En valencià (com en altres pobles fora de València) els fenòmens fricatius se tornen africats, sobre tot en posició inicial de paraula i darrere de consonant. En estos casos sonen igual la G de junta i penjar i la de metge i sutja; com, per altra part, la C de puncha i la de chiquet, i la de cotxe o fletxa (per això el valencià no utilisa els dígrafs TJ, TG, TX).

Passem per alt el grup TZ, que el valencià pronuncia simplement com S sonora i del que fa tant d'abus el català, sobre tot en el sufix -ITZAR, -ITZACIO (organitzar, organització).

4) El valencià distingeix perfectament la V de la B (excepte en la zona de l'apichat); en canvi no es distingeixen en català, a on es confundixen, bali i vali, bellea i vellea, bena i vena.

B) Introduccio de sons nous

En paraules del mateix origen llatí, el català canvia uns sons per altres i dobla algunes consonants (geminació).

1) Canvi de C per G davant de consonant sonora: article, anècdota, sonen artig·gle, enegdute.

2) La palatalització de la L inicial de paraula està més avançada en valencià que en català.

Exemples:

Valencià: Llegislar, llepra, llicit, llimit, llinde, etc. Català: Legislar, lepra, licit, limit, linde, etc.

3) El català conserva consonants que el valencià considera com veritables arcaïsmes i ha eliminat del llenguatge modern:

Català: altre, nosaltres, vosaltres, arbre, també. Valencià: atre, nosatres, vosatres, abre, tame.

C) La geminació consonàntica

El català pronuncia gran quantitat de consonants geminades, de les quals unes estan reflectides en l'ortografia; unes altres no: L·L, BB, PP, GG, NN, MM, i el grup TLL. El valencià en general ha eliminat dites geminacions.

1) Quan la B o la P estan situades entre una vocal i una L, dites consonants en català se pronuncien per doblat, B·B, P·P: estab·blir, fib·bla, contab·ble, trip·ple.

2) Existixen moltes paraules en català que porten L doble, geminació que en les mateixes paraules no existix en valencià:

Valencià: colege, colocacio, colecta, iluminar.

Català: col·legi, col·locacio, cul·lecte, il·luminá.

3) Molt menys tolera el valencià el grup català TLL, que si bé en català sol pronunciar-se en dos L, en valencià es pronuncia en L simple:

Valencià: espala, armela, vela

Català: espatlla (espall·llia), ametlla (emell·llia), vetlla (vell·llia).

4) La C i la G darrere de vocal, i seguides de L, sonen en català geminades; en valencià no es dupliquen.

Exemples:

Valencià: regla, sigle, tecla, espectacul

Català: reg·gla, seg·gle, tec·cla, espectac·cle

D) Grups consonàntics d'ortografia arcaica en català

Estos grups són més ortogràfics que fonètics perquè la pronunciació catalana tampoc coincideix en l'ortografia: són TM, MP, PT, TN, TZ, TG, TJ. D'estos grups, uns són etimològics, altres no.

1) Grups etimològics

a) El grup TM català, reduït en valencià a M. Exemples: Sotmetre, setmana, en català pronunciats sommetre, semmana; en valencià sometre, semana.

b) El grup MP català, reduït en valencià a N: redemptor, valencià redentor; assumpte, valencià assumt.

c) El grup procedent del llatí TL, en català es palatalitza en TLL mentre en valencià passa a L·L en tendència a simplificar-se en L senzilla: Espatla, guatla, motle, vetla, en valencià es pronuncien, segons Fullana, espal·la, gual·la, mol·le, vel·la; en català dites paraules es pronuncien en TLL.

2) Grups no etimològics

a) El grup TLL, al que ha evolucionat el grup TL, és excessivament català, i a més de no ser etimològic, és completament estrany al valencià a on ha evolucionat a L·L (mol·le, etc.) en tendència a L (en vela) i a LL (en rollo). El mateix grup en català evoluciona preferentment a la palatalització LL. En valencià direm bolletí i bula, no butlletí ni butlla.

b) El grup TZ solament es conserva en valencià en contades paraules (dotze, tretze, Atzaneta, atzavara). Els sufixos -IZAR, -IZACION castellans, en valencià es resolen per -ISAR, -ISACIO; en canvi en català per -ITZAR, -ITZACIO. La raó d'aquesta discrepància és d'indole fonètica: la grafia catalana del TZ representa la pronunciació africada sonora (Z) que en valencià és simplement fricativa sonora representada per una S suau (la de rosa), fonèticament Z. Exemples:

Català: organitzar fonèticament urgenizá, normalitzar fonèticament nurmelizá.

Valencià: organisar fonèticament organizar, normalisar fonèticament normalizár.

c) No mencionem els grups ortogràfics catalans TG o TJ i TX perquè en català pronuncien mege i fromage, ficha i despachar, per moltes T que introdueixquen.

E) Conservació i pèrdua de consonants

En este punt les diferències entre el valencià i el català són estes:

a) El català conserva en la pronunciació la D intervocalica de les terminacions -ADA, -ADES, -ADOR, -ADORA, -ADORS, -ADORES. El valencià perd dita D, encara que la conserve en l'escritura.

Català: vesprada, menjades, comprador, compradora, compradors, compradores.

Valencià: vesprà, menjaes, compraor, compraora, compraors, compraores.

b) Una gran quantitat de paraules (abstractes en sa major part) que en castellà acaben en -EZA, en valencià ho fan en -EA, ja a partir dels escriptors clàssics. En català tenen en este cas una S en compte de la castellana Z.

Castellà: Fortaleza, tristeza, belleza, franqueza, riqueza.

Valencià: Fortalea, tristesia, bellea, franquea, riqueza.

Català: Fortalesa, tristesa, bellesa, franquesa, riquesa.

c) La R final, normalment es perd en català, mentre en valencià es conserva. Els casos són molts, a saber:

1. En els infinitius dels verbs, p.e. parlar, valer, correr, coneixer.
2. En els derivats en -ER, com gerrer, galliner, sabater, fuster.
3. En els derivats en -AR, com colmenar, pinar, bestiar, favar.

4. En els derivats en -OR, com governador, teixidor, volador.
5. En els noms verbals en -TOR i -SOR, com inventor, inversor, protector.
6. En diverses paraules soltes, com clar, plaer, miner, ahir, flor, plor, madur, canter (cat. canti)...
Dita R no es pronuncia en catala, encara que la paraula estiga en plural: de carreter, carreté i carretés.

d) El catala admet una serie de paraules acabades en -US que no li van be al valencià; Augustus, Titus, tipus, etc...; en valencià, August, Tito, tipo, etc...

e) La S final de paraules cultes es pert en catala, com en tesis, tisis, diocesis, sintaxis, dièresis, etc...: en valencià en S final; en catala, tesi, tisi, diocesi, sintaxi, dièresi, etc...

f) Les consonants C i G en posicio final, darrere de N, no solen pronunciar-se en catala, mentres solen conservar-se en valencià:

Catala: blan, fan.

Valencià: blanc, fanc.

g) Prescindim de moltes atres diferencies, pel seu caracter dialectal, aixi com la dificultat dels catalans per a pronunciar certs grups finals, cults, en els que suprimixen la T.

El dia que es vullga fer un estudi exhaustiu de les diferencies que hi ha entre la fonetica consonantica catalana i la valenciana, el treball serà molt facil: bastarà mirar les transcripcions fonetiques que fa a cada paraula el Diccionari Catala-Valencià-Balear, començat per Mn. Alcover i continuat per Moll i Sanchis Guarner

RECAPITULACIO

Hem resumit les caracteristiques de la Fonetica de la Llengua Valenciana, de la millor manera que es pot fer: comparant-la en l'idioma catala, en el que es vol per alguns, erroneament, identificar, no concedint-li més que variacions de pronunciacio insignificants. D'eixa comparacio, la fonetica valenciana ha quedat clarament identificada i diferenciada: no es tracta de llaugeres diferencies de pronunciacio en relacio al catala, sino de dos sistemes fonetics diferents. Pot ser que a algu li pareguen les diferencies consonantiques poc rellevants, i en alguns casos estarem conformes; pero si una a una les diferencies poden ser tingudes com irrellevants en el sistema consonantic, tambe considerades en son conjunt son tantes en numero i freqüencia que no es honest negar-les importancia i dir que "es el mateix sistema fonetic". Per una atra part, la diferencia radical ya està evidenciada en les caracteristiques del vocalisme, diferencies més que suficients i rellevants per a establir una diferencia fonetica real.

I que conste que no hem volgut aportar aci les diferencies morfo-fonetiques, tan importants, que s'observen en la Morfologia de totes les parts de l'oracio, pero mes que en ningun punt, i escandalosament, en la conjugacio.

La fonetica ho penetra tot, i està dins del lexic i dins de les formes que, com materia prima, usa la cadena parlada. Algu ha comparat l'evolucio de les paraules a les pedres que baixen rodant de la montanya adquirint diverses formes o figures. Efectivament, les paraules llatines que (en sa condicio popular o culta) constitueixen la major part del lexic de les llengües neollatines, van evolucionant per la pronunciacio diferent en cada poble, que d'esta manera modela el seu propi idioma. Cada sector llingüistic pren les paraules originaries i les va modificant d'acort en els seus presuposts etnics i llingüistics (factors externs), subjectant-se a les lleis que regulen

l'evolució interna (economia de forces, harmonia, etc...); i gradualment, sense donar-se compte, van canviant el punt o modo d'articulació dels sons, introduint nous sons en mig o final de paraules, suprimint-se, canviant-los per altres més eufònies o que suposen menor esforç, geminant consonants, simplificant-les o perdent-les. Resultat de la qual és l'evolució fonètica, base de la diferenciació de les llengües pertanyents a una mateixa família o tronc lingüístic.

Tot ho fa, tot es degut a la pronunciació. Ella diferencia les llengües.

Ab tot lo precedent, crec haver analitzat sumariament, com me proposa, les característiques del vocalisme i consonantisme de la llengua valenciana, particularment en relació al català. Espere sabran vostres perdonar les deficiències, que poden haver.

(Treball de D. Josep Maria Guinot i Galan, baixat de la web Idioma Valencià

<http://www.idiomavalencia.com/docs/var/fonetica.htm>)